

Марія Петрівна ІВАНИЦЬКА

аспірантка,
кафедра фінансів,
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська 11, м. Тернопіль, 46020, Україна
E-mail: masha_25@ukr.net
Телефон: +380976161127

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА

Іваницька, М. П, Концептуальні підходи до оцінки податкового потенціалу міста [Текст] / Марія Петрівна Іваницька // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 254-259. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті досліджено такі поняття, як податковий потенціал та податкоспроможність міста. Систематизовано основні підходи до оцінки податкового потенціалу міського бюджету. Розглянуто роль та місце податкового потенціалу міста в загальній системі економічного потенціалу території та досліджено основні напрямки його формування і реалізації. За допомогою формули оцінено податковий потенціал місцевих бюджетів. Узагальнення підсумків дослідження показало, що податковий потенціал міста – це сукупність фінансових відносин, які складаються в процесі трансформації податкових надходжень до бюджету міста та можуть бути спрямовані на соціально-економічний розвиток певного регіону.

Ключові слова: податковий потенціал; методи оцінки податкового потенціалу; індекс податкового потенціалу міста; податкоспроможність.

Мария Петровна ИВАНИЦКАЯ

КОНЦЕПТУАЛЬНИ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ НАЛОГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ГОРОДА

Аннотация

В статье исследованы такие понятия как налоговый потенциал и налогоспособность города. Систематизированы основные подходы к оценке налогового потенциала городского бюджета. Рассмотрена роль и место налогового потенциала города в общей системе экономического потенциала территории и исследованы основные направления его формирования и реализации. С помощью формулы оценен налоговый потенциал местных бюджетов. Обобщение итогов исследования показало, что налоговый потенциал города – это совокупность финансовых отношений, которые складываются в процессе трансформации налоговых поступлений в бюджет города и могут быть направлены на социально-экономическое развитие данного региона.

Ключевые слова: налоговый потенциал; методы оценки налогового потенциала; индекс налогового потенциала города; налогоспособность.

CONCEPTUAL APPROACHES TO ASSESSMENT OF CITY TAX POTENTIAL

Abstract

The paper investigates the concepts of fiscal capacity and taxable capacity of a city. The author has systematized basic approaches to the assessment of the tax potential of the city budget. The role and place of tax potential in the overall economic potential of the area are considered in the article. The main directions of its development and implementation are investigated. The article presents a formula for estimation of a tax capacity of the local budget. The results of the research show that the tax potential of the city is a set of financial relationship that develop in the process of transformation of tax revenues to the city budget and can be used for socio-economic development of the region.

Keywords: *tax potential; methods for fiscal capacity assessing; index of tax potential; taxable capacity.*

JEL classification: H20

Кризові явища в українській економіці обумовили жорсткі вимоги до підвищення ефективності і раціональності використання природних, трудових та економічних ресурсів території. Зміцнити їх економічний потенціал можна шляхом розробки нових напрямів регіональної політики, використання усіх можливих ресурсів та резервів. З огляду на це, рішення соціально-економічних проблем розвитку регіонів буде пов'язано з максимально ефективним використанням усіх складових наявного потенціалу території. Серед системи видів потенціалів (соціальний, природний, економічний, фінансовий та інші), зважаючи на сучасну економічну ситуацію в Україні, для фінансової теорії і практики найбільш актуальним є дослідження формування, оцінки та використання податкового потенціалу міста.

Грунтовний аналіз податкового потенціалу, його вплив на всі сфери економічного та соціального життя знайшли своє відображення у працях вчених В. Андрущенка, О. Василика, В. Вишневського, В. Геєця, А. Даниленка, Ю. Іванова, Н. Кашиної, А. Крисоватого, І. Лютого, П. Мельника, С. Онишко, А. Паскачова, А. Соколовської, В. Федосова, Л. Шаблістої, М. Шалюхіної, С. Юрія та інших. Дослідженням у напрямку оцінки податкового потенціалу присвятили свої праці І. Горський, А. Жеребних, С. Каламбет, І. Луніна, С. Онишко, Л. Тарангул.

Незважаючи на позитивні результати напрацювань цих та інших фахівців, практиків, ця тема й досі залишається недостатньо розробленою, не до кінця висвітлені теоретичні питання, пов'язані із формуванням та оцінкою податкового потенціалу, потребують розв'язання

проблеми, пов'язані з використанням методів оцінки податкового потенціалу.

У статті розглянуто роль та місце податкового потенціалу міста в загальній системі економічного потенціалу території та досліджено основні напрямки його формування і реалізації.

Дослідження теоретичних основ податкового потенціалу міста дозволяє констатувати, що загальновизнаного та усталеного підходу до визначення цього економічного поняття у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі не існує.

Розв'язання найважливіших завдань із забезпечення зростання податкових надходжень потребує розробки науково-методологічного підходу до кількісної оцінки податкового потенціалу регіону. Оскільки податковий потенціал визначає майбутні податкові надходження, за допомогою його оцінки можуть бути вирішені такі проблеми, як планування доходів бюджетів і прогнозування фінансового становища регіону.

Одиницею виміру податкового потенціалу, яка використовується в практиці бюджетного регулювання, є податкові збори на душу населення, або податковий потенціал на душу населення.

У міжнародній практиці існує декілька підходів до оцінки податкового потенціалу регіону на плановий або звітний період (рік). Ці способи базуються на фактично зібраних у регіоні податкових надходженнях, сукупних оподатковуваних ресурсах, валовому регіональному продукті та середньодушових доходах населення [1].

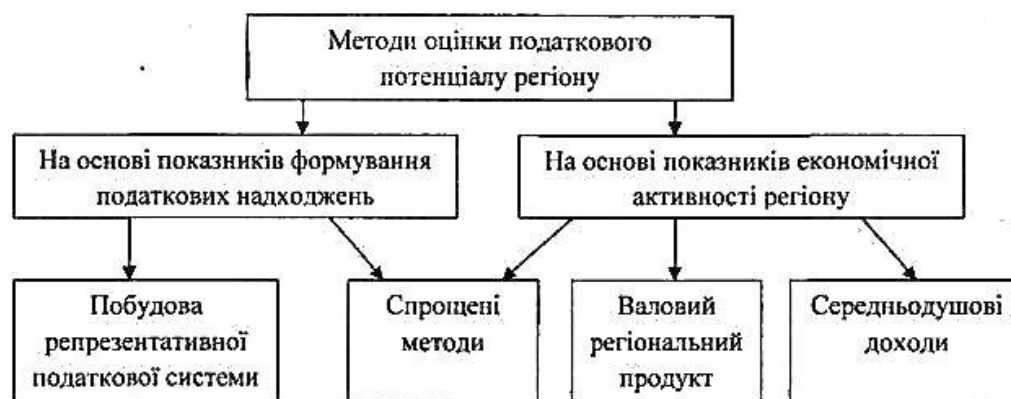

Рис. 1. Класифікація методів оцінки податкового потенціалу регіону [2]

Податковий потенціал залежить від економічної структури адміністративно-територіальної одиниці та її забезпеченості оподатковуваними ресурсами, що визначається податковими базами, які лежать в основі розрахунків. У теорії податковий потенціал має бути пропорційним сукупній податковій базі міста. Але через інституційні особливості економічної системи України, зокрема значний рівень тінізації економіки країни, така тенденція не завжди знаходить відображення на практиці.

Вважаємо за доцільне як реальну базу для оцінки податкового потенціалу розглядати фактичні надходження до бюджету з урахуванням усіх наданих пільг і використаних податкових ставок, не ігноруючи право місцевих органів влади на податкову компетенцію. Заборгованість також доцільно вносити до складу податкового потенціалу, оскільки вона формується з нарахованих, але не отриманих бюджетом податків. Такий підхід підтримує й запроваджує у своєму дослідженні С. Осипов [3].

Зарубіжні автори виділяють три основних підходи до визначення податкового потенціалу: заснований на макроекономічних показниках, що розраховується за адміністративно-територіальною одиницею і на особу; на базі репрезентативної податкової системи (Representative Tax System); на базі сукупності податкових ресурсів (Total Taxable Resources) [1].

Основним економічним поняттям, яке має велике значення для ефективного регіонального розвитку, є податкоспроможність регіону. Під податкоспроможністю регіону ми розуміємо здатність територіально-адміністративної одиниці акумулювати податкові доходи до бюджетів усіх рівнів при наявності в них певних можливостей, масштабів економічної діяльності та рівня суспільної ефективності функціонування господарства. Тобто податкоспроможність у кількісному розумінні є різницею між обсягами ВВП регіону та власної регіональної

«відтворювальної» частки. Формалізовано податкоспроможність можна відобразити таким чином:[4]

$$П\text{спр}p = ВВП\text{рег} - Перег^*, \quad (1)$$

де $П\text{спр}p$ – податкоспроможність регіону;
 $ВВП\text{рег}$ – валовий внутрішній продукт регіону;
 $Перег^*$ – потреби на відтворювальні процеси в регіоні.

Таким чином, ефективність системи регіонального оподаткування обумовлена ступенем реалізації всіх можливостей регіону зі сплати податків платниками з урахуванням його життєвих інтересів.

Податкоспроможність міста теж тісно пов'язана з формуванням його податкового потенціалу. У широкому розумінні поняття податковий потенціал – це обсяг реальних і потенційних ресурсів регіону, які підлягають оподаткуванню та можуть бути об'єктом оподаткування при розширенні його податкової бази. У більш вузькому розумінні податковий потенціал міста – це реальний обсяг податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які може акумулювати регіон при використанні своїх ресурсів чинного податкового законодавства.

В основі формування податкоспроможності регіону і його податкового потенціалу лежить податкова база. При різному тлумаченні цього поняття важливо розрізняти реальну (фактичну), розширену і потенційну податкову базу.

Фактична база оподаткування регіону – це сукупність податкових баз платників податків і зборів, зареєстрованих на певній території. При її розрахунку в податковій практиці визначають обсяг поточних нарахувань за відповідний період і сплату поточних платежів, які не нараховуються.

Потенційна база оподаткування формується за рахунок:

- поточних нарахувань податків і зборів;

- фактичної сплати поточних платежів, які не нараховуються;
- повернення переплат із бюджету;
- суми коштів, на яку скорочено податкову заборгованість податків і зборів до бюджету, що утворилися за рахунок несвоєчасної сплати платежів.

Розширена база оподаткування у традиційному розумінні передбачає збільшення податкових надходжень за рахунок детінізації економіки, скорочення податкових пільг, податкової заборгованості тощо.

На основі узагальнення вітчизняного досвіду розробки теоретичних засад оподаткування визначено сутність ключових понять теорії розвитку податкового потенціалу, а саме: податкостроможність і податковий потенціал регіону.

На нашу думку, якщо розглядати поняття «податкостроможність» стосовно певного часового інтервалу та ступеня реалізації можливостей регіону щодо сплати податків, то є підстави говорити про реальну і потенційну податкостроможність.

Реальна податкостроможність відображає фактичні податкові вилучення у платників податків, які знаходяться на території певного регіону (або перебувають під його юрисдикцією) для забезпечення дохідної частини бюджетів різних рівнів у певний історичний час при певному рівні розвитку продуктивних сил.

Застосування показника реальної податкостроможності для забезпечення цілей регіонального розвитку, на нашу думку, недостатнє, оскільки з часом він змінюється і не відповідає вимогам політики розвитку. Саме тому важливим є підхід до розуміння сутності поняття потенційна податкостроможність. Під потенційною податкостроможністю регіону розуміємо його можливості щодо мобілізації податкових доходів до бюджетів усіх рівнів за умови задіяння всіх регіональних ресурсів. Оцінка реальної і потенційної податкостроможності набуває особливого значення для визначення територіальної справедливості оподаткування й надання регіонам фінансової підтримки з боку держави.

Поняття «податковий потенціал» доцільно розглядати як у широкому, так і у вузькому тлумаченні. У широкому розумінні поняття податковий потенціал – це обсяг реальних і потенційних ресурсів регіону, які підлягають оподаткуванню, а також можуть бути об'єктом оподаткування при розширенні його податкової бази. У більш вузькому розумінні податковий потенціал регіону – це фактичний обсяг податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які акумулює регіон при використанні своїх ресурсів в умовах чинного податкового законодавства.

На основі критичного аналізу підходу до методології обчислення та використання індексу податкостроможності регіонів, який сьогодні застосовується для визначення кошика доходів адміністративно-територіальних одиниць, а також обсягів надання їм фінансової допомоги з боку держави (згідно з Бюджетним кодексом України) можна зробити висновок, що він дає викривлену картину міжбюджетного розподілу трансфертів для потреб регіонального розвитку і необ'єктивно відображає реальні потреби органів місцевої влади в доходах місцевих бюджетів.

На нашу думку, найбільш обґрунтованою і прийнятною для України є методика, яка базується на визначенні індексу податкового потенціалу.

Метод індексу податкового потенціалу міста (ППМ) [5].

Індекс податкового потенціалу міста ППМ розраховують за формулою:

$$ППМ_i = V_i \cdot K_{гал} \quad (2)$$

де: V_i – сумарна величина доданої вартості галузей економіки на душу населення, віднесена до аналогічного показника загалом по країні.

$$V_i = \frac{ДВ_i}{\sum_s ДВ_s} = \frac{ДВ_i}{ДВ_x} \quad (3)$$

$ДВ_i$ – додана вартість по i-му місті.

$ДВ_x = \sum_i ДВ_i$ – додана вартість по країні, $i = \overline{1, n}$.

$K_{гал}$ – поправочний коефіцієнт на галузеву структуру економіки міста.

$K_{прм}$ – поправочний коефіцієнт на галузеву структуру промисловості міста, розраховують за формулою:

$$K_{прм} = \sum (T_{гал} \times D_{прм}) \quad (4)$$

де $T_{гал}$ – середні по країні відносні рівні податкового навантаження на головні галузі промисловості (електроенергетика, паливна промисловість, чорна і кольорова металургія, хімічна і нафтохімічна, машинобудування, лісова, деревообробна і целюлозно-паперова, промисловість будівельних матеріалів, легка промисловість, харчова промисловість, рибна і рибоконсервна промисловість) по податках, що надійшли до бюджетів України;

$D_{прм}$ – частки відповідних галузей промисловості в загальному обсязі продукції промисловості певного міста.

Виходячи з досвіду країн СНД, більш прийнятною для нашої країни може бути методика обчислення кошика доходів, яка ґрунтується на визначенні індексу податкового потенціалу. При розрахунку індексу податкового потенціалу регіонів доцільно враховувати галузеву структуру їхньої економіки. Визначення цього індексу дасть змогу оцінювати міжрегіональні відмінності щодо мобілізації податкових доходів та допоможе місцевим органам влади чітко бачити стан справ на своїй території, порівнюючи його з іншими містами.

Податкові платежі до бюджетів міст характеризують їх реальну податкоспроможність. Цей показник недоцільно ототожнювати із податковим потенціалом, який визначає потенційну можливість щодо акумуляції

податкових надходжень. Якщо перший використовується для аналізу фактичного стану із збором податкових надходжень, то податковий потенціал визначається при податковому плануванні, удосконаленні податкової системи, пошуках шляхів зменшення тінізації економіки тощо. Порівняння податкового потенціалу із податкоспроможністю адміністративно-територіальних одиниць дозволяє виявити резерви збільшення доходів місцевих бюджетів.

Механізм удосконалення міжбюджетного регулювання доцільно модернізувати з урахуванням потенційних можливостей регіону, що спонукатиме органи місцевого самоврядування до пошуку шляхів зміцнення податкової бази та підвищення їхнього податкового потенціалу.

Список літератури

1. Broadway, R. (2006). *Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practice* [Text] / R. Broadway, A. Shan // World Bank, Washington, DC, USA, 576.
2. Кадочников П. А. Оценка налогового потенциала и расходных потребностей субъектов Российской Федерации [Електронний ресурс] / П. А. Кадочников, О. В. Луговой, С. Г. Синельников-Мурылев, И. В. Трунин. – Режим доступу: <http://ru-90.ru/content/%>.
3. Осипов, С. Л. Вариативные модели изменения налогового потенциала [Текст] / С. Л. Осипов, Е. С. Осипова // Ученые записки Комсомольского-на-Амуре государственного технического университета. – 2010. – № IV-2 (4). – С. 135-143.
4. Калина, О. В. Налоговый потенциал территорий: теория и методы оценки [Текст] / О. В. Калина, Р. В. Оскорков. – СПб: Санкт-Петербургский государственный политехнический университет. – 2007. – 213 с.
5. Крук, О. М. Формування та оцінка податкового потенціалу місцевого бюджету [Текст] / О. М. Крук // Прометей. – 2011. – № 2 (35). – С. 271-273.
6. Каламбет, С. В. Податковий потенціал: теорія, практика, управління [Текст] : моногр. / С. В. Каламбет. – Донецьк: Наука і освіта, 2001. – 304 с.
7. Сидельникова, Л. П. Теоретико-методологічні засади визначення податкового потенціалу регіону [Електронний ресурс] / Л. П. Сидельникова, Н. М. Костіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_2/6.pdf.
8. Тарангул, Л. Л. Податкова політика та економічний розвиток регіонів: теорія, методологія, практика [Текст]: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / Л. Л. Тарангул; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К., 2003. – 32 с.
9. Alfirman L. Estimating Stochastic Frontier Tax Potential: Can Indonesian Local Governments Increase Tax Revenues Under Decentralization? [Електронний ресурс] / L. Alfirman // Working Paper 03-19, University of Colorado at Boulder, 2003. – Режим доступу: <http://www.colorado.edu/Economics/papers/WPs-03/wp03-19/wp03-19.pdf>.
10. Dornfest, A. Comparative Tax Potential: Tax Burden in Idaho and the United States. Fiscal Year 2008. Idaho State Tax Commission [Електронний ресурс] / A. Dornfest, (2010). – Режим доступу: http://tax.idaho.gov/reports/EPB00074_10-01-2008.pdf.

References

1. Broadway, R., Shan, A. (2006). *Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practice*. World Bank, Washington, DC, USA.
2. Kadochnikov, P. A. Lugovoy, O. V., Sinel'nikov-Murylev, S. G., Trunin, I. V. (2013). *Ocenka nalogovogo potenciala i raskhodnykh potrebnostey sub'ektov of Rossiyskoy Federacii*. Retrieved September 15, 2013, from : <http://ru-90.ru/content/%>.
3. Osipov, S. L., Osipova, L. S. (2010). *Changes Variant models of tax. Scientists note Komsomolsk-on-Amur of the State Technical University, IV-2 (4), 135-143*.
4. Kalina, O. V., Oskorkov, R. V. (2007). *Nalogovyy potencial territoriy: teoriya i metody ocenki*. SPb: Sankt-Peterburgskiy of gosudarstvennyy politekhnicheskij universitet.
5. Kruk, O. M. (2011). *Forming and estimation of tax potential of local budget*. Prometheus, 2 (35), 271-273.

-
6. Kalambet, S. V. (2001). *Tax potential: theory, practice, management*. Donetsk: Science and education.
 7. Sidel'nikova, L. P., Kostina, N. M. (2010). *Teoretiko-methodological principles of determination of tax potential of region*. Retrieved September 15, 2013, from : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_2/6.pdf.
 8. Tarangul, L. L. (2003). *The Tax policy and economic development of regions: theory, methodology, practice: [avtoref. dis. d-ra economic of sciences: 08.04.01]*. Kyiv.
 9. Alfirman, L. (2003). *Estimating Stochastic Frontier Tax Potential: Can Indonesian Local Governments Increase Tax Revenues Under Decentralization? Working Paper 03-19*, University of Colorado at Boulder. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.colorado.edu/Economics/papers/WPs-03/wp03-19/wp03-19.pdf>.
 10. Dornfest, A. (2010). *Comparative Tax Potential: Tax Burden in Idaho and the United States. Fiscal Year 2008*. Idaho State Tax Commission. Retrieved September 15, 2013, from : http://tax.idaho.gov/reports/EPB00074_10-01-2008.pdf.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2013 р.